

МІСЦЕ І РОЛЬ РЕЛІГІЇ В ПРОЦЕСАХ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Здобуття Україною в 1991 році незалежності актуалізувало проблему національної ідентифікації її народів. Згідно з Конституцією, одержали можливість на повнокровне етнокультурне існування не лише українці, але й інші етноси, які проживають в Україні. З'ясувалося, що, крім мови, освіти, свідомості, звичаєво-обрядових елементів національного життя, важливе значення для процесів етновизначення (особливо татарського, польського, єврейського, німецького, грецького, болгарського та деяких інших народів України) має релігія.

В багатоетнічному українському середовищі відбуваються суперечливі процеси, в яких релігія відіграє неоднозначну роль. Загалом будучи чинником національної консолідації, релігія часом змінює своє призначення і перетворюється на фактор роз'єднання етносу та змішування його з іншими народами. Крім того, й самі етноси втрачають свою релігійну гомогенність. Сьогодні в Україні майже немає народу, який би був єдиним за релігійною ознакою. Самі українці поділені не лише між християнством і нехристиянством, не лише між православ'ям, католицизмом та протестантизмом, а й між окремими церквами всередині того ж православ'я - Автокефальною, Київським та Московським Патріархатами, що, зрозуміло, ускладнює становлення України як незалежної держави, формування національної свідомості її громадян. Непроста ситуація і в інших етнорелігійних групах. Так, мусульманські громади в Україні не мають єдиного духовного центру, підпорядковуючись (переважно за етнічною ознакою) трьом різним мусульманським управлінням. Неоднорідні за організаційно-релігійною належністю євреї. Українські греки висловлюють бажання виокремитися з українських православних громад і створити свої власні, які б залежали від грецького патріарха. Німецьке населення України також шукає свою ідентичність у декількох німецьких протестантських церквах.

Як бачимо, в сучасних етносоціальних процесах етнічне в його взаєминах із релігійним стає визначальним, а інколи навіть й

* Филипович Людмила Олександрівна – кандидат філософських наук, ст. наук. сп. Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

небезпечним для стабільності країни і всього світу чинником. У зв'язку з цим виникає багато теоретичних і практичних питань, які потребують глибокого наукового аналізу та оперативного розв'язання. Насамперед важливо усвідомити, чи завжди відносини між релігією та етносом відзначалися такою складністю, переростаючи в етнорелігійні конфлікти, відкриту збройну боротьбу за незалежні національні держави, що так трагічно проявляється на прикладах колишньої Югославії, Палестини, Індії та інших регіонів світу. В чому суть цього сплеску етнічних та релігійних самовизначень і протистоянь? Чи не загрожують вони Україні і як спрямувати етнорелігійні самоідентифікаційні процеси в русло демократизації і стабілізації всього суспільства?

Говорячи про роль і місце релігії у процесах національного визначення, зазначимо, що під етнічною ідентифікацією ми розуміємо перш за все сам процес набуття якоюсь етнічною одиницею (індивідом чи групою) специфічних, вирізняльних рис у побуті, господарстві, мові, культурі, звичаях, релігії, свідомості. В цьому випадку етнічна ідентифікація – це частина природного розвитку людства як етнонаціональної спільноти, в ході якого формується народна традиція, світові цивілізації, вселюдська культура.

Крім цього, етнічна ідентифікація - це віднесення людиною чи групою людей себе або інших до певної етнонаціональної спільноти на підставі уявлення про типові риси конкретних етнічних суб'єктів як носіїв єдиної мови, що мають спільні історичні і духовні цінності, релігійні погляди, легенди тощо [Абетка етнополітолога.- К., 1996.- С.86]. Тут етноідентифікація є складником загального процесу визначення людини або групи людей в світі, вирізнення себе з-поміж інших й ототожнення себе з ними за певними показниками. У випадку із етнічною ідентифікацією це вирізнення відбувається за етнічними ознаками, куди, як складові, можуть входити територія проживання, мова, культура, релігія тощо.

Виходячи з того, що етнічна ідентифікація постає явищем, яке має декілька аспектів і рівнів (внутрішній і зовнішній, суб'єктивний і об'єктивний, активний і пасивний, свідомий і несвідомий), етнічна самоідентифікація – це завжди процес внутрішній і суб'єктивний, активний і свідомий, в результаті якого в кінцевому рахунку відбувається визначення суб'єкту (індивіду чи спільноти), який усвідомлює і оцінює себе як себе, а не когось іншого. Відтак етнічна самоідентифікація є ототожненням (уподібненням) особою або групою себе з певним етносом, порівнянням себе з іншими членами або спільнотами суспільства, в результаті чого людина чи група

бачить і усвідомлює свою спільність або відсутність такої з іншими. Виявити в собі риси певної національності, жити за законами і звичаями якогось етнічного колективу, розуміти належність до якоїсь нації, її самобутність та відмінність від інших – це означає етнічно самоідентифікуватися. В цьому процесі виділяють раціонально-пізнавальний та життєво-практичний рівень, розуміючи під першим усвідомлення людиною себе членом етнічної спільноти, з'ясування свого місця серед етнічної групи, виокремлення характерних для певної групи рис, властивостей, якостей (мова, поведінка, традиції, релігійні вірування тощо), а під другим – співвідношення себе, своєї поведінки з нормами, прийнятими даною етнічною спільнотою, відчуття етнічної єдності. Таким чином, етнонаціональна самоідентифікація - це усвідомлення певним народом своєї етнічної самості, специфіки самодостатнього етнічного організму, це переживання суб'єктом вкоріненості в певну спільність, відчуття себе її частиною.

Метою етноідентифікації є етнічна ідентичність, а самоідентифікації – її відчуття і усвідомлення. Існує багато визначень етнічної ідентичності, які найповніше представлені в спеціальній етнологічній літературі [Див.: Сміт Е.Д. Національна ідентичність (1994), Обушний М.І. Етнос і нація: проблеми ідентичності (1998), Шульга Н.А. Этническая самоидентификация личности (1996), Абетка етнополітолога (1996), Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії (1993) тощо].

Виходячи з того, що під ідентичністю взагалі розуміється “виділення і віднесення людиною чи/та групою людей себе, інших за певними ознаками до тих чи інших спільностей” [Абетка етнополітолога.- С.75], що, з нашої точки зору, не зовсім є правильним, етнічну ідентичність визначають (за деякими західними вченими, зокрема Вс.Ісаєвим, Дж.Рейтцом, Дж.Едвардсом, Дж.Хаасом, В.Шаффіром) як “відданість соціальній групі спільного походження”, близьке до попереднього – “відданість групі, ... з якою особа має успадковані зв'язки”, “почуття належності до національної групи, базованій на етнічному походженні” тощо. Близьким до авторського розуміння етнічної ідентичності є визначення, яке дав Ентоні Сміт [Сміт Ентоні. Національна ідентичність.- К., 1994.- С. 23]. На нашу думку, етнічна ідентичність означає якісний стан суб'єкту, що виникає в результаті набуття ним етнічних ознак, які формують у соціального організму відчуття і свідомість етнічної самодостатності.

В первісних суспільствах релігійна та етнічна ідентичності збігалися, оскільки критерії, на яких вони ґрунтувалися, були

спільними. Сповідники однієї віри належали до одного роду, проживали на спільній території, займалися одним видом виробничої діяльності, мали спільне походження, міфи, звичаї, мову, обряди. Релігійне та етнічне жило одне в одному, живилося одними соками. Етнічна ідентифікація означала визначення за релігійною ознакою і навпаки.

В ході історичного розвитку природна ідентичність первісних спільнот розпадається, їх цілісність розмивається. Релігійна належність хоч і збігається ще з етнічною, але набуває відмінного підґрунтя. Вона все більше починає виокремлюватися, але не на основі територіальної, виробничої чи соціальної ознаки. Релігійні ідентичності, як справедливо зазначає Е.Сміт, спираються на об'єднання культури та її елементів – вартостей, символів, міфів, традицій, часто кодифікованих в обрядах та ритуалах. Отже, вони прагнуть об'єднати в одній спільноті усіх тих, що визнають певний символічний код, певну систему вартостей і традицій віри та ритуалу, сукупно з посиланням на позаемпіричну реальність [Там само.- С.15].

Більшу частину людської історії релігійні спільноти пов'язані з етнічними ідентичностями, де їх межі збігаються. Довгий час більшість народів світу була етно- і релігієгомогенними. За таких умов роль релігії в етновизначенні майже абсолютна. Згадаймо єврейську історію як класичний приклад визначальної ролі релігії у творенні і збереженні етносу. Породжений гебрейським середовищем іудаїзм довгий час виконував функцію єдиного етноконсолідатора єврейського народу, який втратив і свою територію – землю своїх предків, і мову – священну мову Тори. Замість давньоівритської мови як мови щоденного вжитку, євреї Палестини використовували арамейську (сирійську) мову, діаспорні євреї для внутрішнього і зовнішнього спілкування переходили на мову тих народів, серед яких були розсіяні: в Африці – на грецьку, в Іспанії – на іспанську, в Німеччині – на один із діалектів ідіша, в Середній Азії – на таджикську. Від змішування з іншими народами євреїв утримувала їх релігія із складною системою обрядів і заборон – єдиний ідентифікатор народу.

Релігія не лише зберігає етнос, вона навіть творить його. Так, відома розкольницька мусульманська секта друзів, заснована в Єгипті, пізніше переселившись до Лівану, поступово перетворилася на громаду, об'єднану спільністю походження, єдиною територією. Сьогодні друзи – це етнорелігійна спільність з визначеною етнорелігійною ідентичністю.

Як бачимо, в силу своєї природи та органічного зв'язку між етнічним та релігійним етнічні та національні релігії найбільше сприяють етнонаціональній ідентифікації і формуванню етнонаціональної ідентичності, бо ж в цих релігіях відбивається походження, історія, розвиток народу, особливості його сакралізованого світовідчуття, світосприймання, світовідношення. Етнічна або національна релігія фіксує результати пізнання певним етносом світу, природного і надприродного, весь духовний досвід народу. Кожний народ по-своєму уявляє трансцендентне, через своєрідні форми і якості якого сприймає, організовує та відтворює себе, своє середовище. Завдяки етнічній релігії можна пізнати сам народ, скриті сторони його життя, специфіку ментальності.

Етнічні та національні релігії спрямовані на збереження і відтворення етносу, його культури, традицій. Правда, при цьому вони замикають народ в рамках однієї людської спільноти, сепарують його за етнорелігійною ознакою, підтримують і культивують етнічну й релігійну самість. Ця риса може проявитися як в негативному, так і позитивному аспекті. Етнічне в релігії формує відчуття етнічної і релігійної особливості, навіть обраності, вищості, яке вирізняє, виокремлює певний народ з-поміж інших. На цьому ґрунтується національне месіанство, характерне для багатьох етнічних релігій. Там своя релігія і свій етнос набувають значення абсолютної цінності.

З появою світових релігій, які прагнуть подолати етнічні кордони, етноідентифікаційні функції релігії трансформуються. З одного боку, постаючи всупереч етнічному і живлячись позанаціональною ідеєю вселюдського братства і спасіння, вони, з іншого боку, реально функціонували в конкретному етнічному середовищі, в рамках певних національних держав, а тому мали враховувати їх етнічну специфіку. Так, успішне християнське місіонерство серед різних народів засвідчувало космополітичну природу його витокового віровчення та уніфікованого культу. Проте цей успіх був забезпечений саме здатністю нової релігії, що також закладено в її природу, адаптуватися до різних посталих перед нею історичних, соціальних, в т.ч. й етнічних, умов. В цьому плані найбільш показовим серед усіх світових релігій є буддизм, який реально існує в національно окреслених формах. Характерно, що в московському словнику "Буддизм" (1992) відсутня загальна стаття про буддизм, який подається як специфічне явище в окремих країнах (буддизм у В'єтнамі, буддизм в Європі, буддизм в Індії, буддизм в Камбоджі і т.п.). При цьому автори згаданого видання не пишуть про в'єтнамський чи індійський буддизм, визнаючи, очевидно,

всесвітність буддизму [Буддизм. Словарь.- М., 1992.- С.51-83]. Ситуація з буддизмом схожа до функціонування православ'я, яке, як окрема гілка християнства, в країнах свого поширення з часом набуває національних ознак, що дає підстави говорити навіть про російське чи українське, грузинське чи сербське православ'я. Подібні тенденції у своєму розвитку демонструє іслам, який на основі спільної арабської мови і єдиної держави фактично створив арабський метаетнос. Араби не складають єдиний етносоціальний організм, вони об'єднані на основі релігії ісламу і маніфестують собою можливість творення та існування нації, яка спирається на релігійне. Проте сам іслам дає приклади й протилежної залежності, коли релігійна ідентичність ґрунтується на етнічному вирізненні (наприклад, шійти-іранці та сунніти-араби).

Крім відомих прикладів етноконсолідуючого значення релігії в житті певних етносів, треба згадати і випадки, коли релігія відіграла протилежну роль – сприяла розколу етносу, як це сталося, зокрема, із швейцарцями, німцями, українцями. Релігійний розкол перешкоджає формуванню національної ідентичності, самосвідомості нації. Деякі народи спромоглися об'єднатися у сильну спільноту на новій, політичній основі, інші знаходяться на шляху до неї.

Зв'язок між релігійними та етнічними ідентичностями має не лише історичний вимір. І в наш час багатьом етносам притаманні сильні релігійні кордони та символи. І не тільки тим, які сповідують етнічні або національні релігії. Згадаймо католиків й протестантів в Північній Ірландії, сербів, хорватів і боснійців в колишній Югославії, сикхів в Індії, чия ідентичність спирається в основному на релігійні критерії в їхній етнічній диференціації. У цих спільнот етнічна і релігійна ідентичності часто накладаються одна на одну. Незважаючи на універсалізацію і глобалізацію етнічних і релігійних світів, етнічні і релігійні ідентичності ще довго будуть якщо не тотожні, то дуже близькі між собою. Міцні зв'язки між формами релігійної та етнічної ідентичності збережуться не лише в рамках національних релігій, а й в межах світових релігій.

Отже, етнічна та релігійна ідентичність мають багато спільних рис, що можна пояснити подібністю культурних критеріїв класифікації, від яких вони походять. Ці ідентичності часто збігаються одна з одною, інколи навіть можуть заміщуватися. Вони здатні посилювати або послаблювати, творити і зберігати, мобілізувати й підтримувати, асимілювати і навіть руйнувати одна одну.

Зрозуміло, що ні етнічна ідентифікація, ні етнічна ідентичність як її наслідок не є самоціллю історії чи людського розвитку. Бо ж етнічна ідентифікація, ототожнюючи людину, спільноту лише з етнічним, що постає частиною природного і суспільного життя, є неповною і не може замінити або компенсувати інші види ідентифікації. Будь-яка абсолютизація природних релігійно-етноідентифікаційних процесів призводить до дестабілізації і руйнування суспільства, спільноти, людини, оскільки може сприяти появі агресії щодо “не-Я” і “не-Ми”, формування різних комплексів, в основі яких - неприязнь, ворожість до інших. Остання обертається “національним егоїзмом” (В.Соловйов), релігійними війнами, релігійним фундаменталізмом і екстремізмом, фашизмом, расизмом.

Абсолютизація будь-якої сфери нашого буття, а особливо національної чи релігійної, дуже небезпечна. Але й відсутність або зневажання етнічності – трагедія для суспільства, оскільки втрачається одна з граней багатоаспектного людського життя, збіднюється його повнота.

Актуалізація проблем етнічної ідентифікації та ролі релігії в цьому процесі спричинена не тільки зовнішніми, а й внутрішніми чинниками – незадовільним станом етнорелігійної ідентичності в суспільстві, зокрема українському. Важко пояснювальна атрофія національного почуття в умовах етнічного ренесансу доповнюється релігійною байдужістю або конфесійною невизначеністю народу. І хоч на це були свої об’єктивні причини – і антиукраїнська політика різних держав, до складу яких входила Україна, і постійні обмеження в розвитку національної культури, і урбанізація українського суспільства, яка негативно вплинула на національну свідомість, заглушивши і нівелювавши національний колорит звичного сільського або містячкового життя, - історія не може служити виправданням сучасної байдужості українців до української держави, до національного розвитку, до своєї ідентичності, хоч саме в українській історії слід шукати зародки такої пасивності українців щодо своєї етнічної ідентифікації та самоідентифікації, які ніколи не були процесом простим, постійним, а стан ідентичності - задовільним.

Якщо поглянути на український етногенез з історичної точки зору, то він постає як детермінований процес сутнісних змін та обумовлених трансформацій етнічного і релігійного в межах даної природно-суспільної одиниці. Найбільш гармонійні стосунки між двома цими якостями існують в ранню епоху, в рамках етнічних релігій. Так, давньослов’янське язичництво абсолютно задовольняло потреби етновизначення тих етнічних утворень, що склали основу

майбутнього українського народу. Але природне для наших предків язичництво як етнічна релігія була замінена чужим космополітичним християнством у візантійській його формі. Переплавившись з власне українськими традиціями і увібравши впливи інших релігій, воно поступово набувало національних рис, ставало українським. Але на перших порах, з приходом і утвердженням християнства в Україні, етноідентифікація нашого народу, треба визнати, ускладнилася, оскільки увійшла в конфлікт із християнськими позанаціональними моральними установками, космополітичною християнською догматикою, універсалізованим культом та організаційними принципами церковного управління. Однак потреба релігії в успішному функціонуванні в давньоруському середовищі не лише трансформувала язичницьку свідомість, яка була спрямована виключно на збереження і відтворення свого етносу, а й внесла зміни до загальнохристиянського світовідчуття, пристосувавши його до рідних етнічних символів і цінностей у звичних для себе формах сприйняття й мислення. Українці, як й інші народи Східної Європи, творять свою національну духовність, правда, специфічну, відому як київське християнство, яке вирізнялося двовірністю, утримуючи в собі дохристиянські цінності, антивізантизм, не сприйнявши ідею цезаропапізму, відкритістю до здобутків Заходу і Сходу, демократичністю, толерантністю тощо [Колодний А. Релігія і церква в контексті історії України. Передмова // Історія релігії в Україні: у 10-т. - Т. 1. - К., 1996. - С.19].

На українських теренах специфічно була знята витокова суперечність між космополітизмом християнства та етнізмом буття будь-якої реальної спільноти людей. Спочатку двовір'я, а пізніше національна церква у взаємодії, часто ворожої, релігійного й етнічного долали непримиренність двох складових. Через боротьбу і знаходження нових форм взаємин етнічних основ і релігійних начал формується етноконфесійний синкретизм, так яскраво проявлений в українському православ'ї та греко-католицизмі [Див. докл.: Саган О.Н. Православний феномен культури // Віче.- 1994.- №9.- С.105-118; Недавніа О.В. Церква як чинник самовизнання нації в культурноцивілізаційному оточенні // Українське релігієзнавство.- 1999.- №10.- С.45-54].

Історія розвитку християнства в Україні переконує в тому, що воно тільки тоді долучалося до етноідентифікаційних процесів, коли спиралося на національно орієнтовану політичну владу. Не можна не згадати київського митрополита Іларіона, чиї церковнонезалежницькі устремління підтримувалися князем Ярославом Мудрим, й

митрополита Іова Борецького, який в своїй обороні українського православ'я заручився підтримкою Петра Сагайдачного. Якщо такої єдності не було, то втрачалась і незалежність держави, і незалежність церкви, а відтак наступала й національна руїна. Після підписання Богданом Хмельницьким Переяславських угод Україна втратила спочатку свою національну державу, а згодом – і національну церкву. Характерно, що українські християнські церкви в критичні періоди свого існування відстоювали не класичний християнський принцип космополітизму, а інтереси тих країн, в підпорядкуванні яких знаходилася та чи інша частина України. Цим вони сприяли і сприяють денационалізації українців, деєтнізації їх свідомості.

На початок ХХ століття українців можна вважати вже сформованою модерною нацією, тобто “великою історичною спільнотою людей, яка визнає свою окремішність, єдність свого походження, спільність батьківщини, має повну соціальну структуру і сформовану урбаністичну культуру, створила власну державу або прагне до її створення, характеризується певною ментальністю, зокрема власним соціотипом, та інформаційно-комунікативною системою” [Гринів О. Україна і Росія: партнерство чи протистояння? Етнополітологічний аналіз.- Львів, 1997.- С.47].

Незважаючи на тривале панування неукраїнської (польської, австро-угорської, московської) влади на території України, українці набули етнічної та релігійної ідентичності, що стало підвалиною їхньої боротьби за незалежну Україну впродовж перших десятиліть ХХ століття, яка завершилася декількома роками самостійного державницького буття.

Свідоме руйнування етнорелігійної ідентичності з найбільш трагічними наслідками припадає на кінець 30-х - початок 40-х років, яке торкнулося не лише українців, а й інші народи, що проживали в Україні. Мрія побудувати безрелігійне світле майбутнє і сформувати єдиний “радянський народ” привели до етнічного нігілізму або навіть добровільної відмови від свого етнічного походження багатьох народів, зміни і перепису своєї національності, прізвищ, до космополітизації всього суспільного і культурного життя.

Саме тому сьогодні, незважаючи на етнорелігійний ренесанс, який переживає Україна у зв'язку із здобуттям національної незалежності, самоідентичність її народів, і насамперед українців, знаходиться в кризі. Не подоланий синдром страху перед іншими, не відбулося звільнення від поділу світу на “ми” та “ вони”, немає впевненості у своїй самодостатності. Українці й досі відчувають свою меншовартість, “хворіють” меншобратством, що формує у них

уявлення про себе як жертву сильніших етносів. Відчуті і усвідомити себе господарями свого життя, змінити його значно складніше, ніж віднайти ворога своїх негараздів. Побоювання того, що існування якогось етносу, його культури, релігії, загрожує іншому етносу свідчить про недостатню розвинутість та силу таких етносів. В демократичному суспільстві не борються з конкуруючою, а утверджують власну ідентичність, і не за рахунок огороження етнічного простору від загальнолюдського, а шляхом включення в нього.

Особливо трагічним для українців є те, що існує конфлікт між національною та релігійною ідентичностями, який розгортався не лише історично, а й екзистенційно. Так, появу українського неоязичництва можна розглядати як спробу зняти суперечність, яку відчують послідовники язичництва, між етнічним та релігійним (українським та християнським) початками в своєму житті. Всі національні церкви в Україні, коли унезалежнювалися від Російської православної церкви, самим фактом свого постання довели необхідність подолати означений конфлікт.

Українці ще і досі до кінця не визначилися в національному та релігійному плані. А це тому, що вони взагалі не усвідомлюють відмінність між народами. Про це свідчать матеріали моніторингового соціологічного дослідження, яке було проведено Інститутом соціології НАН України в 1994-1998 рр. з проблем стану і перспектив розвитку українського суспільства, зокрема його національно-культурних характеристик. Так, прагнучи з'ясувати у 1200 респондентів, чим вирізняються люди різних національностей, соціологи зафіксували, що 40,9% з них взагалі не бачать якихось різниць, 9% - не звертають увагу на існуючу несхожість. Серед тих, що залишилися і дали відповідь на поставлене запитання, жодний не назвав релігію етновирізняльним чинником [Паніна Н.В., Головаха Є.І. Тенденції розвитку українського суспільства (1994-1998 рр.). Соціологічні показники.- К., 1999]. Таким чином, в суспільній свідомості українського народу релігія не існує як індикатор етноїдентифікації.

В силу історичних причин слабо розвинута національна самосвідомість в окремих регіонах України. За дослідженнями вітчизняних соціологів, які ще в 1994 році провели опитування у Львові та Донецьку, 91,1% мешканців Заходу ідентифікують себе з українцями, а для Сходу актуальнішим виявилися соціальні, а не етнічні показники. Серед тих, кого цікавить своє етновизначення, 84,1% ідентифікували себе з радянським народом [Романюк А.,

Черниш Н. Схід-Захід: компроміс чи конфронтація //Філософська і соціологічна думка.- 1995.- №3-4.- С.110]. Складна ситуація і в сфері релігійно-конфесійної ідентифікації народу. Якщо врахувати, що 41% населення України вважає себе невіруючими, то серед віруючих лише 39,4% визначилися, до якої церкви вони належать. За інформацією “Ежедневной Всеукраинской газеты” від 26 лютого 1998 року 20,4% українців відносять себе до Української православної церкви Київського патріархату, лише 7,5% визнають належність до Української православної церкви Московського патріархату, 6,3% вважає себе греко-католиками. Наведені цифри підтверджуються дослідженнями Інститута соціології НАНУ. За даними останнього, в 1998 році до УПЦ КП себе віднесло 32,2%, до УПЦ МП – 9,2%, до УГКЦ – 5,5% [Українське релігієзнавство.- К., 1998.- №8.- С.78-79]. Як бачимо, більшість віруючих людей в Україні не визначилися конфесійно, вони є, як правило, “просто християни”.

Аналізуючи соціологічні данні з етнорелігійної ідентифікації, не важко помітити залежність релігійної та конфесійної визначеності населення від його етновирізнення. Так, західний регіон, де рівень національної самосвідомості дуже високий, має найменшу кількість тих, що не належать до жодної церкви. Населення східних та південних областей України, для яких етноїдентифікація виступає другорядним чинником, найменш конфесійно окреслені: кількість тих, що не визначилися щодо церкви складає близько 60% [Там само].

На нашу думку, проблема ідентичності – не тільки етнічної чи релігійної, але й культурної, соціальної, політичної тощо – стає глобальною, тотальною, оскільки в процеси етнорелігійної ідентифікації втягнуті більшість етносів і народів, в т.ч. і в Україні.

За останнім, 1989 року офіційним переписом, в Україні проживає 127 націй, етносів, народів. Більшість населення в Україні належить до так званого титульного етносу – українців, яких нараховується 35 млн. Решта - біля 14 мільйонів, тобто 28% від загальної кількості населення, відносяться до етнічних та національних меншин та груп. І кількісний показник, і спільність території, і єдина історична доля багатьох народів сучасної України мають привертати увагу суспільства до процесів національного та етнічного ренесансу, який переживають нетитульні етноси. Для багатьох з них релігія виступає додатковим, а інколи й єдиним ідентифікатором в етнічному самовизначенні, оскільки всі інші втрачені або знищені.

За радянських часів більшість етносів, як і українці, пережили тотальну русифікацію, яка виступала продовженням російської політики царського уряду щодо іногородців – політики підкорення, асиміляції, а врешті-решт і знищення інших народів. Реальність соціалізму не залишала місця для етнічної самобутності та самоідентифікації народів, які, живучи бік обік з українцями, не були інтегровані в українське суспільство. Саме тому українці погано знайомі з інокультурами, етнічною самобутністю меншин та їх складниками - мовою, традиціями, звичаями, ментальністю тощо. Відтак має відбутися не лише самоідентифікація народів, що проживають в Україні, а й їх ідентифікація українським суспільством. Релігія може посприяти цьому, оскільки через спільні релігійні догмати усвідомлюється єдність історичного і культурного ареалу, в якому проживають різні етноси, що пов'язані однією вірою. Цінності національної віри пов'язують народ із його етнічним корінням. Через ритуал (богослужіння) найлегше увійти в глибинний національний світ символів. Паломництво до національних і релігійних святинь породжує відчуття своєї історичної тяглості та спільності долі тих народів, що довгий час проживають на одній території й історія яких переплетена багатьма роками. Пошана до власних етнорелігійних лідерів формує пошану до найвищих церковних авторитетів інших народів. Набуття своєї ідентичності в багатонаціональному світі неможливе, як бачимо, без усвідомлення чужої ідентичності, поваги до неї як з боку титульного, так і нетитульних етносів.

Як показала історія, поліетнічні і полірелігійні суспільства мають шанс на виживання і стабільність лише через перехід до діалогового різних культур та їх носіїв. Поліетнічність та полірелігійність українського суспільства не означає, що воно не може бути цілісним, етнічно та релігійно не розколотим. Необхідно віднайти таку форму співіснування різних народів та релігій, яка б не заважала етнорелігійній ідентифікації окремих спільнот, формувала толерантність їх взаємин. В демократичному суспільстві є єдиний шлях – пріоритет і гарантія прав особи, яка свідомо ідентифікує себе з певним етносом, релігією, прагне до самовдосконалення і розвитку тих спільнот, до яких належить, а отже і всього суспільства.